

ЛЕКСИЧНЕ РІЗНОМАНІТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ПЕРЕКЛАДАХ Л. СОЛОНЬКА

Відомо, що адекватність перекладу, а особливо художнього, є відносною. Перекладач, як зазначав В. Гумбольдт, натикається на один з двох підводних каменів, занадто точно дотримуючись оригіналу за рахунок мови власного народу, або зберігаючи своєрідність мови власного народу за рахунок мови оригіналу [6, 43]. Основне у перекладі – це доступність перекладу мовному та естетичному сприйняттю читача.

Слушною є думка Р. Зорівчак, що «кілька перекладів одного й того ж першоджерела – явище завжди бажане, тому що на відміну від оригіналу, завжди єдиного і неповторного, кожний переклад тільки приблизно відтворює образно-смыслову систему оригіналу. Великий витвір мистецтва – явище безсмертне й невичерпне, і можливість його повторних перекладів – одне з виражень цієї невичерпності» [3, 30].

Серед низки перекладів казок відомого англійського письменника Р. Кіплінга українською мовою (В. Панченка, Є. Бондаренко, Н. Дьомової, І. Сав'юк, В. Чернишенка та ін.) особливе місце займають переклади Л. Солонька [4]. Вони відзначаються особливим мовним багатством, ретельним підбором влучних українських відповідників до англійських лексичних одиниць та конструкцій, вдалим передаванням насиченої образності авторського тексту, естетичною красою, звуковою зображальністю та ритмічністю. І саме ці аспекти визначають їхню високу цінність для дітей, адже вводять до їхнього обігу питомо українські слова і вирази, які збагачують словниковий запас і вчать говорити правильно. Мета нашої розвідки – вивчити лексичне різноманіття україномовних перекладів казок Р. Кіплінга, здійснених Л. Солоньком, виявити їхню естетичну і прагматичну функції.

Л. Солонько – великий знавець української мови, свідченням чого є, наприклад, уміле використання низки синонімічних відповідників до лексем першотвору. Наприклад, лексема *spank* («to strike with the open hand» [8]), яка в англо-українських словниках перекладена здебільшого як *шльопати* [1] (що, на нашу думку, є російською калькою, і влучним перекладом було б *дати ляпаса*) передана цілою низкою синонімів, залежно від семантичної диференціації ознаки, а саме від того, хто бив слоненя і чим: *and his tall aunt the Ostrich spanked him with her hard, hard claw* [7, 64] – Довгонога тітка Страусиха *штурхала* його за це своєю твердою-твердою кігтистою ногою [4, 64]; *and his tall uncle, the Giraffe, spanked him with his hard, hard hoof* [7, 64] – і довготелесий дядько Жираф *брикав* його своїм міцним-міцним копитом [4, 12]; *his broad aunt, the Hippopotamus, spanked him with her broad, broad hoof* [7, 64] – і товста тітка Гіпопотамиха *стусала* його широкою-широкою ратицею [4, 12]; *his hairy uncle, the Baboon, spanked him with his hairy, hairy paw* [7, 64] – волохатий дядько Павіан *давав йому ляпаса* своєю волохатою лапою [4, 12], *and all his uncles and his aunts spanked him* [7, 64] – і всі дядьки й тітки неодмінно *били й стусали* його [4, 12]; *Then everybody said, 'Hush!' in a loud and dreadful tone, and they spanked him immediately* [7, 65] – І всі в один голос грізно гукнули: *Цить!* Й одразу ж усі разом *дали йому доброго чосу* [4, 12]; *And they all spanked him once more for luck* [7, 65] – І всі родичі добре *відшльопали* його на щастя [4, 13]; *Then the Bi-Coloured-Python-Rock-Snake uncoiled himself very quickly from the rock, and spanked the Elephant's Child with his scalesome, flailsome tail* [7, 66] – моді Скелястий-Перістий-Удав-Пітон блискавично сповз зі скелі й добряче-таки *шмагонує* Слоненя своїм лускатим-кільчатим хвостом [4, 14]; *have all spanked me for my 'satiabile curiosity* [7, 67] – Всі вже досить *лупцювали* мене за мою невиситиму цікавість [4, 14].

Л. Солонько вжив дев'ять українських відповідників, серед яких переважає розмовна лексика і фразеологічні одиниці, що розкриває багатство української мови і є особливо важливим для маленького читача, який розвиває свої мовні здібності і формує вокабуляр.

У синонімах для перекладача не стільки важливою є подібність, скільки відмінність, своєрідність відтінків. Контекст треба сприймати не тільки як фон синонімії, але й як активний чинник її. Саме цей аспект Л. Солонько актуалізує у перекладі.

Заслужовують на увагу також контекстуальні відповідники до англійської назви кінцівок *hoof* різних тварин: у Жирафа – *копито*, а у Гіпопотамихи – *ратиця*. Таким чином діти вчать правильно називати їх.

Ще одним прикладом урізноманітнення оповіді є використання контекстуальних синонімів до англійської лексичної одиниці *say*: *He understood what the beasts said, what the birds said, what the fishes said, and what the insects said* [7, 226] – Він розумів, що *говорили звірі* і що *співали птахи*, що *бубонили риби*, і що *дзижчали комахи* [4, 37]. Українські особливості слововживання

актуалізовано й у наступному перекладі лексеми *put*: *Then they put their veils over their heads, and they put their hands over their mouths* [7, 245] – *І вони позапиналися своїми покривалами, і позатуляли руками собі роти* [4, 46].

Казкам Р.Кіплінга властива гра словом, велика кількість ономатопічних та екзотичних слів, Л. Солонько гру передає через просторічні слова і фразеологічні вислови.

Перекладач активно послуговується просторічною лексикою, яка передає особливий колорит та експресивність тексту: *ноги слоненяти куценькі, опецькувати* (в оригіналі – *little*), *говорити кучеряво* (*this is the way to talk*), *зойкнути* (*say Jack Robinson*), *вкоротить тобі юний вік* (*vitate your future career*); *геннув*, що аж *виляски* пішли геть по всій річці [4, 18] (*let go of the Elephant's Child's nose with a plop that you could hear all up and down the Limpopo* [7, 69]), *knocked two of his dear brothers head over heels* [7, 69] – *унеріщило* [4, 19]. Лексема *почалапати*, слова з демінутивними суфіксами (*самісінькому, нітрішечки, точнісінько*) доповнюють образ маленького слоненяти з куценькими опецькуватими ніжками: *and went on, a little warm, but not at all astonished* [7, 63] – *почалапало далі трохи сердите, але нітрішечки не здивоване* [4, 19].

Казка написана для дітей, тому перекладач послуговується реаліями з «дитячої субкультури» [2]: *it made a cool schloopy-sloshy mud-cap all trickly behind his ears* [7, 68] – *робило собі з цієї каші-кваші приємну прохолодну шапку аж до вух* [4, 20]; *mere-smear nose* [7, 68] – *крапка-ляпка* [4, 20]. Виокремлення дискурсу дитячої субкультури, пише Н.Я.Дзюбишина-Мельник, це визнання існування особливої картини світу з притаманною йому специфікою світобачення та світовідчуття [2, 105].

Світобачення і світовідчуття українців яскраво передають фразеологізми, якими наповнені переклади, здійснені Л.Солоньком (хоча у тексті оригіналу їх немає), що засвідчує високий ступінь фразеологізації української мови та уміле послуговування перекладача фразеологізмами: *And yet Suleiman-bin-Daoud was not proud* [7, 240] – *І все ж таки Сулейман-ібн-Дауд не задирав носа* [4, 38]; *Where I come from we each eat twice as much as that between meals* [7, 228] – *Там, звідки я прийшов, кожен із нас з'їдає удвічі більше, і то щоб тільки заморити черв'ячка* [4, 39]; *then they would all quarrel with Suleiman-bin-Daoud, and that was horrid for him* [7, 246] – *тоді вони усі гуртом сварилися з Сулейманом-ібн-Даудом, і в Сулеймана-ібн-Дауда макітрилася голова* [4, 45]; *when they had quarrelled for three weeks* [7, 246] – *коли султанші [...] зчинили в золотому палаці гармидер аж на три тижні* [4, 40]; *I might be made even more ashamed than I have been* [7, 229] – *я провалюсь від сорому крізь землю* [4, 40]; *'Gracious!' said his wife, and sat quite quiet* [7, 237] – *Лишенько! – вигукнула Метелиха та й примовкла, наче води в рот набрала* [4, 42]; *'go back to your wife and stamp all you've a mind to.'* [7, 236] – *повертайся до своєї жінки і тупай собі на здоров'ячко* [4, 41].

Вживання тих чи інших фразеологізмів обумовлено змістом і стилістичним характером контексту, на що не можна не зважати, добираючи фразеологічні відповідники у перекладі. Серед лінгвістичних чинників, що впливають на прагматичну адекватність перекладених художніх текстів, фразеологізми займають особливу нішу, оскільки відображають культурно-національне світобачення і є незамінними для розвитку національної самосвідомості дитини.

Перекладач також майстерно відтворює звукові атракції, використовуючи вдалі українські лексичні та фразеологічні відповідники: *we are most extremely troubled on account of that trouble, for it was a troublesome trouble, unlike any trouble we have known.'* [7, 246] – *І ми такого страху набралися, такого страху натерпілися, що від того страху нам ще й досі ой страх як страшно* [4, 46].

Л.Солонько активно послуговується прийомом одомашнення і актуалізує у перекладі питомо українські відповідники, які часто є маловживаними, таким чином мотивує до їх активного вживання.

Наприклад, епітетну характеристику удава у тексті оригіналу *the Bi-Coloured-Python-Rock-Snake* Л.Солонько переклав як *Скелясто-Перістий-Удав-Пітон*. В академічному тлумачному словнику української мови так пояснено прикметник *перістий* – який має неоднорідне забарвлення, смугастий, строкатий, і наведено приклад з відомої народної оповідки «Ходить гарбуз по городу»: *Ой ти гарбуз, ти перістий! Із чим будем тебе їсти?* [5, т.6, 327]. Цю приповідку добре знають українські діти, таким чином актуалізується народна етимологія та фольклорне начало. Український відповідник до словосполучення *spotted bamboo* – *строкатоллистий бамбук* [4, 41] має більше семантичне навантаження, адже *строкатий* означає не тільки плямистий, але й такий «який має різнокольорове забарвлення, розписаний різнобарвними смужками, плямами, який виділяється яскравістю» [5, т.9, 785].

Ще одним свідченням одомашнення перекладу є ономатопічні лексеми. Наприклад, дієслово *сюркотіти*, яке позначає «високі й часто повторювані звуки (про коників, цвіркунів, птахів)» [5, т.9, 908], вдало передає значення англійського словосполучення *said with a mournful cry*, яке

дослівно означає сказати плаксивим голосом: *I пташка Колоколо просюркотіла йому* [4, 13] *Then Kolokolo Bird said, with a mournful cry* [7, 65].

Контекстуально влучним є український відповідник *порадила* у такому контексті: *'Tell him to come out,' said the 'Stute Fish* [7, с. 5].

– *Накажи їй вилізти геть. – порадила Хитрунка Рибка* [4, с. 10].

Адже, коли просять поради, то у відповідь радять.

Збагачує образне сприйняття дитини й епітет *рунистий* (який росте густо, кущиться [т.8, 909]): *it wasn't the Low Veldt, or the Bush Veldt* [7, 20] – *то був не Низький Стен, і не Рунистий Стен* [4, 23], який асоціативно переносить читачів до подій легенди про золоте руно; і фразеологізм *макітрилася голова*: *and that was horrid for him* [7, 229] – *і в Сулеймана-ібн-Дауда макітрилася голова* [4, 39]. Особливий колорит Сходу передає українська лексема *водограй*: *they all lived in a great golden palace in the middle of a lovely garden with fountains* [7, 228] – *І всі вони жили у великому золотому палаці посеред чудового саду з водограями* [4, 39].

Отже, переклади Л. Солонька заслуговують на окрему увагу, відзначаються лексичним багатством, а саме активним використанням фразеологізмів, питомо української лексики, синонімічних контекстуальних відповідників, що не тільки робить їх майстерними, естетичними, але й виконує прагматичну функцію – сприяє розвитку і збагаченню словника маленького читача, становленню його національної свідомості.

Список використаних джерел

1. Гороть Є. І. Англо-український словник / Гороть Є. І., Коцюк Л.М., Малімон Л.К., Павлюк А.Б. – Вінниця: Нова книга, 2006. – С.1368.
2. Дзюбишина-Мельник Н.Я. Олена Пчілка в дискурсі дитячої субкультури // Педагогічна освіта: теорія і практика: Зб. наук. праць. – Вип. 5. – Кам'янець Подільський: ПП Зволейко Д.Г., 2010. – С.105-110.
3. Зоривчак Р. П. Лингвостилистические характеристики художественного текста и перевод (на материале перевода украинской прозы на английский язык): диссертация на соискание ученой степени доктора филологических наук / Р. П. Зоривчак. – Львов, 1987. – 30 с.
4. Кіплінг Р. Як і чому? Казки / [пер. з англ. Л. Солонько]. – К.: Веселка, 1971. – 137 с.
5. Словник української мови: в 11 томах. – К.: Наукова думка, 1970-1980.
6. Федоров А.В. Основы общей теории перевода (лингвистический очерк) / А.В. Федоров. – М.: Высшая школа, 1968. – 398 с.
7. Kipling, Rudyard. Just so stories // Joseph Rudyard Kipling [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bookzz.org/s/?q=r+kipling+just+so+stories&t=0>
8. Webster's dictionary of American English / Edited by Gerard M. Dalgish – New York: Random House, 1997.

Анотація. У статті акцентовано увагу на лексичному різноманітті та збереженні національного колориту української мови в перекладах казок Р.Кіплінга, здійснених Л.Солоньком. Перекладач активно послуговується фразеологізмами, питомо українською лексикою, синонімічними контекстуальними відповідниками, що не тільки робить його переклади майстерними, естетичними, але й виконує прагматичну функцію – сприяє розвитку і збагаченню словника маленького читача.

Ключові слова: фразеологізми, контекстуальні синоніми, просторічна лексика, естетична функція, прагматична функція, дитяча субкультура.

Summary. The article considers lexical diversity and preserving national colouring of the Ukrainian language in translations of R.Kipling's fairy-tales done by L.Solonko. The translator actively uses phraseological units, genuinely Ukrainian words, synonyms which not only makes his translations skillful and aesthetic but also performs pragmatic function – stimulates development and enrichment of the little reader's vocabulary. The usage of not often used variants of Ukrainian words actualizes folk national etymology.

R.Kipling plays with the word using onomatopoeic and exotic words, words of child's usage, from their subculture. Defining the child's subculture gives a possibility to speak about special picture of the world with its peculiar child's vision and feeling of the world. L.Solonko renders this play with the word using colloquial words and phraseological units.

Among linguistic factors which influence pragmatic adequacy of translated fiction texts phraseological units take a specific place as they render national-cultural picture and are important for the development of national consciousness of a child. In the target text L.Solonko actively uses the method of concretization and domestication and actualizes genuine Ukrainian words, thus stimulating children to their usage.

Due to lexical peculiarities of the Ukrainian language verbal expression of some processes is more diverse in Ukrainian and the translator actively uses this peculiarity creating strings of synonyms. The choice of synonyms depends on the content and stylistic character of the context. L.Solonko uses a number of words from the sphere of child's subculture, colloquial words which render expressive character of the text, bring it closer to the little readers.

Key words: phraseological units, contextual synonyms, colloquial words, aesthetic function, pragmatic function, child's subculture.

Отримано: 21.07.2015 р.

УДК 82 – 1: 821.161.2

Гальчук О.В.

РЕЦЕПТИВНИЙ ГОРИЗОНТ МІФОЛОГІЇ САТУРНА В ЛІРИЦІ МИХАЙЛЯ СЕМЕНКА

Здавалося б, сама постановка питання «Античність у творчість Михайля Семенка» певною мірою парадоксальна. Адже ім'я лідера «Аспанфуту» асоціюється насамперед з авангардними явищами в українській поезії, у яких виявляється інше, відмінне від модерністського, критичне ставлення до художньої традиції взагалі й до античної спадщини зокрема. Воно укорінене в світоглядно-естетичну опозицію між модернізмом і авангардизмом, де домінантами першого, як слушно наголошує А. Біла, є поміркованість, інфантилізм, індивідуалізм. Тоді як складники «оптимістичного апокаліпсису» авангарду – богоборництво, скандальність, груповізм – це «надбудови» його естетичного підґрунтя, а саме: розгляду життя, а не літератури (як вважали модерністи) в ролі суцільного мистецького проекту, аналітизму на противагу модерністському синтезизму, тяжіння до позаетичності, що уможливило деструкцію; фетишизації новизни внаслідок опозиції до минулого, у тому числі й до традиції [1, 7]. Натомість В. Моренець трактує авангардизм «не лише як опозиційне протистояння модернізму, а швидше як його «задзеркалля», де відбувається все навпаки. Водночас жоден із компонентів бінарної опозиції не заперечує іншого, вони часто взаємодоповнюють один одного у ситуації відмінного розуміння історико-літературної дійсності» [6, 52]. Поділяючи думку щодо авангарду як наступної фази розвитку модернізму [див.: 7], вважаємо, що її слушність підтверджує і Семенкова інтерпретація античності як тексту.

Експліцитна «присутність» античності в ліриці М. Семенка більш ніж скромна: вірші «До Музи» і «Сфінкс» з традиційною інтерпретацією міфем, імена яких винесені в титули творів, «Підземна річенька» з алюзією міфічного Стіксу, образи Сцілли і Харібди у вірші «Крила смілі..», вакханалії – в «Інтерференції», Пана – у вірші «Тайфун». Ліричного героя прометеївського типу М. Семенко відтворив у вірші «Я», полемізував з античними філософами у «Спіралі аналогій» та «Поемі майбутнього»: «збіглися в неминучій точці *natura naturata* й *natura naturans*» [10, 170]. А у вірші «Витиск» зі збірки «П'єро кохає» автогерой з сумом констатував, що «доля закинула / Мене не в красний Рим» (рік написання 1916, тож «красний» Рим ще без ідеологічної барви, а за фольклорною традицією – «чудовий»). Є у його доробку цикл «Селянські сатурналії»; натрапляємо і на античний топонім Атлантида в однойменному вірші. Ось, власне, й усе з оприявленою поетом. Проте, не ущільнена античними образами й мотивами лірика М. Семенка, на наш погляд, все ж резонує глибинним зв'язком із традицією, зв'язком, пропущеним через своєрідну рецепцію античності авангардним художнім мисленням.

Специфіку критичної авангардної рецепції античності зумовлюють світовий і національний контексти, посутньо скореговані духовними пошуками доби. Під світовим розуміємо прецедентність ситуації «скинення з престолу», характерної для художнього мислення вже з кінця XIX ст. і продемонстрованої італійськими футуристами, бунтом «гілейців» проти класиків і академіків, спробами Т. С. Еліота переписати історію англійської літератури, закличами Б. Шоу в «Квінтесенції Ібсенізму» повалити, як колись Бастилію, Шекспіра et cetera. З цього ж розряду жестів іконоборчої пози молодшої генерації, що в своєму максималізмі відкидає здобутки генерації старшої, і «Я палю свій «Кобзар»» М. Семенка.

Під національним контекстом розуміємо специфіку етимології та формування українського авангарду, витоки якого – у спільній і для романтиків немиметичності, концептуальній націленості в майбутнє, суб'єктивізмі, переважанні художнього процесу над результатом, інтуїтивізмі, маніфестативності. А відтак гасла типу «Палю свій «Кобзар»» співзвучні романтичному комплексі «неконвенційної особистості» та руйнівника нормативної естетики. Критична рецепція